

Світлана ВЕСЕЛКА

Львівські прем'єри:

П'ЯТЬ ВИСТАВ ПРО ШЕВЧЕНКА

Новітні філософи розрізняють дві зумовленості, два потоки часу: один тече з минулого в майбутнє, це – хаос випадковостей; другий мчить нам назустріч, і це божественний час порядку й смислу. Часто люди бояться опинитися у точці часового перетину, зробити вибір... Це робить за них час – жорстко вирізняє, не відпускає, і тоді ми кажемо: людина вибрана часом, кажемо так і про твори мистецтва. Це стосується не тільки знакових явищ часу, міняється склад художнього повітря, те, що лякало новизною, стає необхідністю, яка, за Джойсом, "... є тим, через що речам стає неможливо бути іншими".

Це безпосередній вступ до вистав, що їх здійснили львівські театри на вшанування року Тараса Шевченка і зіграли у травні, коли Україна відзначає дні перепоховання Кобзаря на Чернечій горі.

Визначальною рисою цих вистав є глибина особистісного висловлювання своєї сьогоднішньої причетності до Шевченка.

Степан Глова – Шевченко у виставі "Державна зрада" Р. Лапіки, режисер – Федір Стригун, Національний театр ім. М. Заньковецької, 2003 р.

"Державна зрада" Рея Лапіки, Федора Стригуна.
Сни за Кобзарем. Львівський національний академічний театр ім. Марії Заньковецької.

"Шевченко – мій сучасник.
Я живу поряд з ним, живу
його думками, сповідую
його віру. Це мій спосіб
мислення, моя земля"

(Ф. Стригун)

П'єса Рея Лапіки, американця українського походження, привабила Стригуна саме позицією, відсутністю якої прикро вражала його в п'єсах українських авторів. Документальну основу: арешт Шевченка, звинувачення його в

Сцена з вистави "Державна зрада" Р. Лапіки. Режисер – Федір Стригун, сценографія Валерія Бортякова. Національний театр ім. М. Заньковецької. 2003 р.

Світлина Інни Шкльоди.

причетності до діяльності Кирило-Мефодіївського братства, стосунки з княжною Рєпніною – було доповнено, точніше – аранжовано поезією Кобзаря. Фактично Федір Стригун став співавтором п'єси.

Приємом зіткнення віддалених – художньо-поетичного й документально-біографічного – контекстів надав виставі художньої об'ємності, самому Шевченкові, як сценічному персонажеві, – необхідної цілісності.

У виставі Душі Поетових поезій – жінки у хвилях довгого, широкого, вільного одягу – це її дихання, її нерозчута пісня. Пісню ту перетинає ... шлагбаум. Він перегороджує простір сцени, за ним – мертво-монументальний кінць без вершника, уламок знаменитого твору Фальконе, все ще грізний символ імперії. У фіналі вистави той кінць впаде на коліна, розвалиться...

Простір у сценографії Валерія Бортякова лаконічний, виразний, активний, у ньому вільно й цілеспрямовано ширяє думка. То цілісність художньої ідеї, яка має здатність до розвитку.

Музика Івана Небесного експресивно-асоціативна. Цей молодий талановитий композитор – один з провісників музичної естетики заньківчан початку третього тисячоліття.

...Ф. Стригун монтує сцени за кінематографічним принципом: Літній сад у Петербурзі; канцелярія “знаменитого” Третього відділу, де допитують арештованих; бал на святі уродин Варвари Рєпніної; тюрма; заслання (авансцена, впритул до рампи, – межа свободи і безмежність поезії, з якою глядач зустрічається ніби віч-на-віч).

Душі – це поетичний повів знайомих рідних рядків з “Кобзаря”, це раптовий драматичний акцент (Леся Гуменецька – “Причинна”), це безнастанно повторюване “А я в попа обідала” (з особливим, тільки Надії Шепетюк притаманним, ніби зачаклованим стражданням при ясній усмішці), це пророча Доля, – і ніхто, крім Дарії Зелісної, не зможе так провістити її. Це голос України. (Правда, суттєвим недоліком вистави є відсутність стильового пластичного вирішення сцен, в яких діють Душі).

Що й казати про особливу місію актора, який виконує роль Тараса Шевченка! Їх двоє: Степан Глова, один з “опорних” акторів Стригуна, і молодий Олександр Норчук (у другому складі).

Степан Глова – професійний, надійний актор, але від нього марно чекати... несподіванки: знайомий інтонаційний код, надто у поетичних, емоційно насичених епізодах, форсування голосу до афектації (хоча, як зауважив Фрідріх Ніцше, в афекті виявляється не людина, тільки її афект). Він до останку “викладається” в ролі, втім, там, де емоційна напруга не сягає критичної межі, як-от у сценах допиту, дискомфорт враження зникає, переконує розумна гідність актора.

Щодо Олександра Норчука, то його одержимість не менша, але він прикутий до ролі ланцюгами пітету, і там, де ця залежність зникає, з'являється вільне дихання і проглядаються хороші творчі перспективи молодого актора.

З інших ролей: Альбіна Сотникова – Варвара Рєпніна. Ставлячись іронічно до модної нині теорії реінкарнації, не можу відмовити собі в приємності уявити ту Альбіну XIX століття на великосвітському рауті чи балу. Така безумовність її жіночої таїни, котра – від віршів знаменитих поетів ув альбомі, медальйонів, красивих очікувань коханого (єдиного, аякже!), музикування в салонах, вишуканості не тільки в поводженні, але в самому способі мислення. Така ця молода заньківчанка, і про це не гріх сказати.

Ще одна акторська удача – цар Микола I – Олександр Кузьменко (Стригуна в цій ролі побачити не довелося).

“Державна зрада” – розумно спрогнозований і відтворений сценічний акт, гідне поповнення заньківчанської Шевченкіани.

“Наш Тарас”. Автор сценарію та режисер-постановник Роман Валько. Львівський обласний музично-драматичний театр ім. Ю. Дрогобича

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Т. Шевченко. “Доля”

“Наш Тарас” – це мистецька триєдність автора-режисера вистави Романа Валька, сценографа Володимира Кауфмана, композитора Олександра Козаренка, це робота акторів, коли на карті – власна честь і гідність -професійна й людська.

Вистава була здійснена у неправдоподібно короткий термін: за 10 (!) днів! Але повноцінність їй забезпечили 10 років плекання драматургічного матеріалу: Роман Валько ніколи не розлучався з шевченківською темою, не квапив себе, чекав, доки дозріє. З величезної кількості листів, документів, спогадів сучасників і, звісно, творів поета він прискіпливо відбирав те, що сфокусувало наші знання про Шевченка в потужний потік сценічної інформації. Біографія Кобзаря крізь “магічний кристал” сучасної театральності. Жодних домислів.

Час пливе неперервно, час історичний, час театральний... Документальні повідомлення – точні, їх чітко і нібито безсторонньо подають чотири інформатори. У пересічній виставі були б вони якимись уособленнями зла й негативу, а тут – свідчення часу, майже протокольна вірогідність, яка виключає фальшування, будь-який “макіяж” на догоду сучасній концепції поетики. Ця інформація органічно, чи то

продовженням епізоду чи контрапунктом до нього, переростає у діалоги. З’ява Сошенка, Енгельгардта, Брюллова чи Репніної – це не ілюстрації, театральна природа вистави монолітна. Темпо-ритм її збоїв не дає.

Візуальне рішення – сценографія Володимира Кауфмана. Перший зоровий образ: довгий ряд, упритул одна до одної, солдатські шинелі. Не пробитися крізь них живій думці, живому слову. “Добра не жди, не жди сподіваної волі...” А на штанкетах, над тією мертвотною чи то парадністю чи, може, неприступним заслоном від грядущого, у два ряди, перетинаючи дзеркало сцени, – сяючі театральні прожектори. Переможні. Красиві... Сценічна магія явлена без ... магії, одверто й строго.

Біля лівого порталю – купа старих, якихось канцелярських гросбухів... Справи, справи, ціле кладовище тих “справ” у всіх жанрах, на які тільки здатні були “письменники” Третього відділення... Там і Тарасова справа. З-поміж інших...

У другій частині шинелі зникають. (Напевно, разом з тими, хто їх одягав). Простір якимось світлішає, спрощується майже до вбогости (але – вишукано театральню!). Змінюється ритм вистави, скерований часом. Доречно тут згадати міркування Леся Курбаса: “Усвідомлення часу – це є усвідомлення його ритму. Ні моменту неподвижного – пливуча ріка.

Сцена з вистави “Наши Тарас”. Автор сценарію та режисер – Роман Валько, сценографія Володимира Кауфмана. Львівський обласний музично-драматичний театр ім. Ю. Дрогобича, 2003 р.

Ритм у часі, в розумінні часу – теж зміна єдності різнорідностей”.

“Ні моменту неподвижного” – це й музика Олександра Козаренка, яка звучить без павз від початку до кінця вистави. Це її надтема, не мовлене в дії, але розчуте! Розчуте! Шевченкове слово. Нерозчленований потік часу, в який занурені ми, глядачі, навіть не усвідомлюючи цього. Музикою просякнуте сценічне існування акторів, вона виступає у виставі “...як засіб трансляції сутнісного естетичного досвіду за межі власної екзистенції” (О. Козаренко).

Адам Цибульський – Шевченко у виставі “Наши Тарас”. Львівський обласний музично-драматичний театр ім. Ю. Дрогобича, 2003 р.

Світлина Інни Шкльоди.

Сцени з вистави "Тарас" за Б. Стельмахом. Режисер – Сергій Брижань, сценографія Михайла Ніколаєва. Львівський обласний театр ляльок, 2003 р. Світлини Ігоря Садового.

У програмці названо тільки прізвища акторів, без позначень виконуваних ними ролей. Такий постановочний принцип, абсолютна причетність усіх до долі Шевченка, і друзів його, і ворогів; останні міняють свої личини, актори грають то одного, то іншого персонажа. Цим досягається така рідкісна сьогодні якість вистави, як ансамблевість.

І Шевченко у виставі є! Не часто побачиш на сцені такі допитливі, такі промовисті очі, як у молодого (перший сезон у театрі) Івана Гарасимчука в ролі молодого Шевченка. Приваблюють у його виконанні вітальна сила, воля, впертість – попри все, наперекір усьому – побоям, знущанню. Підводиться – не принижений, не заляканий – тільки закарбовується те в душі і в серці невигойно.

Адам Цибульський (Тарас Григорович), акторський шарм

якого з роками набуває, як добре вино, міцності, ставить у виставі крапку, в якій сублімуються і трагічно просвітлена самооцінка зрілого Кобзаря, і безмежність його любови до України, і його, актора, любов до Поета.

"Тарас". Драматична фантазія за драматичною поемою Богдана Стельмаха. Львівський обласний театр ляльок.

Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай
І більш нічого не давай.

Т. Шевченко. "Молитва".

Англійський письменник, драматург і критик ХІХ ст. Гілберт Честертон писав: "Філософія театру ляльок гідна найбільшої уваги. З цієї забавки можна вивести все, що треба зрозуміти сучасним людям. Величезні ідеї вміщуються на дуже малому просторі. Мій ляльковий театр глибокий і мудрий, як грецька трагедія".

Такий полемічний початок передбачає наявність опонента. Опонентів. Бо щойно вщухнуть розчулені "дорослі" зойки на якомусь фестивалі театрів ляльок (зокрема, на нашому "Золотому Телесикові"), як знов

треба доводити (!), що має рацію таки Честертон, а не той ім'ярек, чиновник з установи, що відає культурою (!), чиновник, котрий, подекують, заборонив ставити виставу про Шевченка в ляльковому театрі! Ну, напевно ж він уявляв натуральну лялькову подобу Кобзаря...

Та, слава Богу, не за чиновниками тепер останнє слово. "Тараса" за драматичною поемою Богдана Стельмаха поставив у нас талановитий тандем з Хмельницького театру ляльок: режисер Сергій Брижань та сценограф Михайло Ніколаєв.

Це не перенесення хмельницької вистави, показаної на "Золотому Телесикові – 2001", успіх якої був абсолютний і що, врешті, спричинилося до запрошення режисера й художника до Львова.

Кредо Сергія Брижаня незмінне: "Не шукайте у нашій виставі біографічних подробиць. Ми тільки спробували мовою нашого театру торкнутися космічної за глибиною теми і створили легенду про те, як приходять на землю Поет".

Так, вони не ставили виставу – вони творили легенду у чаклунській сценографії Михайла Ніколаєва. Це означення не так навіть суто професійних якостей роботи художника, її бездоганної стильності, співвідношень складових системи: лялька, актор, простір сцени, символіка самодостатності мистецького враження. (Втім, здається, Марсель Пруст казав, що не вмів у дитинстві і не навчився пізніше розкладати сильне враження на його об'єктивні елементи).

... Вишукані у своїй простоті білі силуети ляльок, земля й небо, яке обертається, гармонійні сучасні пропорції, сучасна фактура матеріалу, динамічно змінювані фрагменти декору...

Фантастичні костюми персонажів-акторів: Козака, Чумака – першоімпульсів поезії; Долі й Безталання, які змушують хитатися терези людського життя і яким не вдається зробити забавку з генія.

Сергій Брижань переконує, що, попри всі злигодні й "жарти" Безталання, дитинство закодоване Поезією. Режисер – лялька за покликанням, у мистецтві сповідує поетичний театр, вибудовуючи ту духовну вертикаль, якої так бракує театрам ляльок (і не тільки їм!).

Висока сакральність метафор Михайла Ніколаєва, весь образно-пластичний ряд вистави вкорінені в українську ментальність. Ось малий Тарас з Оксаною; в передчутті кохання уявляє себе... в раю. У ясному просторі білими хмарками гурти овечок; звучить, ніби з серця ллється, музика Івана Пустового, злітають пташки. "Правда, рай?" Хвилини повноти дитячого світовідчуття (і... вдячних сліз дорослих глядачів).

Безстрашно (для театру ляльок це тема закрита) вирішується епізод смерті Матері. Відходячи з життя, кладе вона на прозору запону-рушник кольорові яблучка, кожному осібно... І небо прихилиється до неї. Згодом – і до Батька. Так вони і залишаються на "небі",

аж доки не надійде час прощання з Тарасом (від'їзд до Вільна). Тоді Мати й Батько – серед тих, хто прийшов проводити хлопчика. Вони живі, бо вони завжди з дітьми. Вони святі: так ми, дорослі, сприймаємо їхні похилені силуети. Так вирішує філософську тему буття Сергій Брижань.

Це – Пам'ять.

Актори у виставі – чуйні й непомітні (хоча й не приховані!) партнери ляльки. Ляльки "поводяться" з подиву гідною артистичністю, що цілком "на совісті" режисера, вони з'являються, керовані начебто і не руками, а волею, духом виконавців.

Актори добре опанували ясний, прозорий текст Богдана Стельмаха. Звучить вірш, а не побутова говірка, оздоблена римою, як це часто доводиться чути й у "дорослих" театрах.

Щедробарвна в іпостасях Долі, Матері, Оксани, Катерини, сестри Тараса (чи всіх перелічила?!). Слава Курилко; трагедійними громовицями звучать обертони голосу Людмили Грядової (Безталання), багатообіцяючою ластівкою з'явилася молода Христина Гаврилук (Тарас-хлопчик). А ще Орест Ясінський, Михайло Вікс, Роман Лесько... Вони залишилися вірними своєму театрові, подякуємо їм за це і за мистецькі роботи у виставі "Тарас". А ті, хто покинув театр не від хорошого життя, теж приходили на виставу, раділи успіхові своїх колишніх колег.

На тих виставах, що я дивилася, діти слухали й стежили за дією дуже уважно. Але... Як не пошкодувати за посадами завліта, педагога, які могли б бути гідними у захоплюючих подорожах шляхами нової театральної естетики! Немає вже таких штатних "одиниць".

"Сон". Музично-поетична забава на тексти Тараса Шевченка. Львівський Молодіжний театр ім. Леся Курбаса.

... Добре жить
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любити!
Т. Шевченко. "Буває, іноді старий.."

Це зовсім незвична вистава. Немає в ній ані парадоксального постановочного прийому, ані переакцентування сенсів, ані модних містичних прикрас, ані винаходу ще незнаних правил гри... Простота, класична чистота форми, повнота виявлення індивідуальності в унікальності суб'єктивного світу актора... Сьогодні це могло б сприйнятися – у найкращому випадку – як полемічний випад у безбережжі пошуків і "пошуків" нових засобів театральної виразності. Могло б, якби... Якби не йшлося про Театр ім. Леся Курбаса, котрий, по-перше, ніколи не дозволить собі зробити Шевченка заручником у цій полеміці, а по-друге

– і то головне! – чи не експеримент як такий є творчим кредо курбасівців? Досить назвати поетичні вистави, які набули широкого розголосу і загального визнання: “Молитва до зір” за Б.-І. Антоничем, “Марко проклятий” за В. Стусом, звернення до творів Лесі Українки, Г. Сковороди, Ліни Костенко.

“Сон” – поетична забава на тексти Тараса Шевченка (композиція і постава Володимира Кучинського), чітко структурована, стильово довершена вистава на підтримку випробуваної часом духовності акторів цього театру.

Початок вистави: повне світло на ігровий майданчик, на ній всі актори у красивому малюнку мізансцени.

Без прелюду – “Плач Ярославни”. Тетяна Каспрук одразу задає висоту, тональність нерву, масштаб вистави. Голос актриси такий напівзабуто-жіночий, такий самоцвітний... Слово Шевченка виплекане, ніби омите ним. Плач-квиління: “Загинув ладо... Я загину!” І відлуння у трагічній її павзі, “В степу, незнаемому полі Серед землі Половецької” – інша “партія” в тій шевченковій партитурі курбасівців Оксани Цимбал (вірш “З передсвіта до вечора”).

... Читану-зачитану “Лілею” Наталія Половинка наче скроплює живую водою. Вона ж, Половинка, оздобила виставу українськими народними піснями, не заспіваними, не узвичаєними ефіром.

... Акторів семеро – як сім нот, і відсутність однієї з них порушила б гармонію.

“Сон” виконують усі актори, у геніяльній поемі кожний відчув те найближче собі, своїй творчій сутності, що різнозабарвленим – сарказм, лірика, незагоєність душевної тривоги, сміх, людський біль, всепроникна доброта – епізодам надає художньої сценічної цілісності.

Олег Цюна, Андрій Водичев, Олег Стефан, Володимир Кучинський, вже згадувані актриси утворюють той тональний ансамбль, який свого часу був ідеалом Бориса Романицького (і який сповідували заньківчани). І наперекір (чи на зв’язок часів?!) – Пітер Брук: “Я зрозумів, що, виконуючи якусь роботу, треба використовувати всі ті елементи, які існують, не намагаючись заздалегідь визначити, які з них кращі, які гірші, маючи на меті одне: те враження, що виникає наприкінці, має бути природним!”

... Чого й досягли.

“Сон” за Т. Шевченком. Автор композиції та режисер – Володимир Кучинський. Львівський Молодіжний театр ім. Леся Курбаса, 2003 р. Світлина Інни Шкльоди.

Тарас Шевченко. “Сон”. Комедія. Театр “У кошику”.

Нехай же серце плаче, просить
Святої правди на землі.

Т. Шевченко. “Чигрине, Чигрине...”

За професійним кодексом театрального критика, перше слово – про режисера. Віддаю належне Ірині Волицькій, її постійним режисерським сюрпризам, незмінній вимогливості до себе, стрімкому й оптимістичному руху її таланту, але писатиму про Лідію Данильчук, провідну і єдину актрису цього театру (котрий нещодавно отримав юридичний статус), без якої “Кошик” просто б не існував. У роботі – виставі – дивує нероздільність режисерського й акторського начал, але...

“... Для мене сьогодні тільки сукупність – артист, дихання, слово, рух, кроки, звук, підсвідомість, відеоряд – становить театр”. Це кредо Валерія Фокіна, одного з найцікавіших режисерів Москви; і ще він сказав: “У театрі для мене важливе очікування, що ось зараз може відбутися щось несподіване”. Це, один до одного, про “Кошик” зокрема, а найбільше – про Лідію Данильчук.

“Сон”, комедія... (гнали виставу у приміщенні Театру ім. Л. Курбаса, назву на афіші не міняли, через що виникали деякі qui pro quo).

Передмова.

Коли закінчуються різдвяні свята, і діти вже перелілися ласощів, красуні-ялинки, переживши свій корот-

кий і примарний “зоряний час”, опиняються, голі й обідрані, на вулиці, на подвір’ях, біля смітників – тоді Ліда виходить на “полювання”. Вона обрубє гілки і забирає стовбури до хати. Там їх обтесує, як справжнісінький тесля, і задоволено перелічує ... скільки вже є запасних ... держаків до мітли. Сама прив’яже до стрункого “стану” пишну “зачіску”, ще й спогорда кине, сідаючи в маршрутку: “Я зі своїм транспортом”. “Которі образовані”, ті зметикують, що висока, струнка жінка з мітлою, то ... відьма!

Отака, вперек усім очікуванням, концепція поеми Кобзаря в театрі “У кошику”: відьма літає, сполюдає і, відповідно, коментує побачене. Втім, чому “вперек”? Адже у Тараса Григоровича є рядки: “Он бачите: над Києвом Мітла простяглася, І над Дніпром і Тясмином Земля затряслася”.

Це у “Великому льосі” – з повідомлення Першої Ворони. Їх три, і вони, після зачину, розпочинають виставу. А зачин – вступ до поеми. Актриса в класичній позі козака Мамає, кожне слово коштовне, темп повільний...

І раптом – різко й моторошно, якимось відьомським знаком – “крав! крав!” – закаркала Ворона. Похвалилася, якого лиха людям наробила. За нею – друга, третя... У кожної своє “обличчя”, свій інтонаційний лад. Чудернацькі пози: стилізація зловісної, антилюдської суті цих вішунок у душі “капричос” Франсиско Гойї. Нечасто таке побачиш на сцені.

Актриса досконало володіє тілом, промовляє ним. Якби її побачив знаменитий європейський і американський режисер і драматург Роберт Уїлсон, принципи якого на театрі: “Слухати тілом і говорити тілом” – він би запросив її до якогось карколомного проекту. Щоправда, він же застерігає, що форма як така “...є тільки засобом, аби довести людину до певного стану”.

...Ворони полетіли і ... “полетіла” актриса. Траєкторія віражів мітли, віртуозне маніпулювання нею – це “ексклюзив” майстерності Ліди Данильчук (усього цього досягалося нескінченними домашніми тренінгами).

Аж ось – зупинка. Мітла “заспокоїлася”, встромлена у пеньок (ще одна деталь сценографа!), і звучить від шкільних років знайоме: “Летим... Дивлюся – аж світає, Край неба палає...” Але що це? Такі знайомі занудно-елейні інтонації, де “розмальовується” кожне слово, де не забуто й про соціальний акцент: “А мати пшеницю на панщині жне” (гнівно-гірко). Та це ж наш

рідний український театр! Це ж елебно-ювілейні шевченківські концерти, де “зацукровуються” фальшивим сантиментом природні голоси актрис! Браво!

...Починаючи від цього епізоду у виставі володарює сарказм, він сягає апогею в сцені з’яви царя й цариці. Мітла тут – мірило людського масштабу цих персон. Взагалі ж цей відьомський атрибут весь час змінює свою образну функцію: літальний апарат, зброя, музичний інструмент, патериця...

Лідія Данильчук прекрасно відчуває простір, його душу, його метафізику, вона обживає його, володіє ним.

Закінчує свої “капричос” актриса епіграфом, який передує шевченковому твору: “Дух истинны, егоже мир не может прияти, яко не видит его, ниже знает его” (Иоанна, Глава 14, стих 17). Це катарсис.

На мій погляд, цій виставі дещо бракувало шевченкового болю за людину, шевченкового вищого милосердя. Правила гри, встановлені режисером і актрисою, не виключають такої барви, отже – не тільки захоплення глядача, але й співпереживання.

Шевченко – наш сучасник. Цей вислів часто виголошують всує, і саме люди, які про твори Кобзаря мають досить приблизне уявлення. Та обшир театральної Шевченкіяни – це виміри сучасної естетики через сценічні інтерпретації творів генія нашого народу. Нашого сучасника.

*Лідія Данильчук у виставі “Сон” за Т. Шевченком.
Режисер – Ірина Волицька. Театр “У кошику”, 2003 р.
Світлина Ігоря Садового.*

